

Middelstum

Wanneer we over de bekende route in Middelstum over de Onno van Ewsumlaan rijden, worden ter hoogte van de Brouwerslaan en Burchtstraat door bordjes richting de Oosterburen gestuurd. We komen uit op een parkeerterrein, dat zowel door hondenuitlaters in het Middelstumberbos alsook door bezoekers voor het borgterrein gebruikt wordt.

Het toegangspad naar het borgterrein 'Op Ewsum' begint bij de hekpalen uit 1932 (515611). Deze zijn hier tegelijkertijd neergezet, toen ook de bouw van de schuur (515610) naast het achttiende-eeuwse schathuis (515609) plaatsvond. In de betonpalen zijn de letter Ew Sum uitgespaard, evenals de initialen van de opdrachtgevers S.L.V. en IV-D. Dit zijn S.L. Vinhuizen en I. Vinhuizen-Dijksterhuis, dezelfde die ook op de gedenksteen van 19 mei 1932 van de schuur genoemd staan. De schuur is er een naar het ontwerp van S.A. Veenstra in de Amsterdamse School-stijl. De aanbesteding in vijf percelen die de architect Veenstra in opdracht van S.L. Vinhuizen had uitgegeven leverde de volgende uitkomsten op. P. Bos en Zn uit 't Zandt ging aan de slag met het timmer-, metsel-, beton-, lood- en zinkwerken voor f 13.750. Het rietwerk van het dak werd voor f 1219 gedaan door R. v.d. Meer uit Haren. Het schilderwerk à f 590 werd gedaan door A. Smit uit Middelstum. De stalscheidingen en waterleiding deed M. Knot uit Stitswerd voor f 1580. Het elektrisch licht en watervoorzieningsinstallatie werd uitgevoerd door R. Rustema en Zn. uit Middelstum voor f 706. De kosten van de schuurbegroting staan daarmee totaal op f 17845 ¹. Ook de toegang tot het borgterrein worden begeleid door twee hekpalen, echter nu zonder letters. Mogelijk waren deze palen inbegrepen bij de bouw van de schuur en zijn ze ten uitvoer gebracht door P. Bos en Zn. Bevestiging van deze suggestie is echter nergens gevonden. De gebruikte kleuren zijn dezelfde als uit het wapen, rood voor de afgeronde kop en het reliëfvlak, blauw voor de facetten en initialen. Al verkleurt het pigment wel enigszins zien we, wanneer we foto's uit verschillende perioden bekijken 1963 - 1983 en deze vergelijken met de huidige situatie.

Nadat we het terrein zijn opgelopen komen we weer bij een omgracht terrein. Dit is het borgterrein met overblijfselen van de borg Ewsum (45770). Als enig overblijfsel staat de geschutstoren (515607) uit 1472 er nog. Over hoe het er voorheen uitzag, zijn voldoende beelden voorhanden. A. Vinhuizen maakte ook hiervan een tekening dat de situatie van 1850 weergeeft.

Op deze tekening zien we dat het tentdak in elk van de zeven vlakken een klein dakraampje had. Ook Hendrik Faber, die de situatie vlak voordat het in 1863 zou worden afgebroken, tekende in 1920 het dakraampje. Een ouder beeld krijgen we te zien in een tekening die Jb. Vinhuizen maakte rond 1910. Hij gebruikte hiervoor een andere tekening als voorbeeld. Hierop zien dat er nog een smallere toren boven uitstak. Ook Faber tekende in 1920 dit beeld zoals het er rond 1600 moet hebben uitgezien.

En dan is er nog een achttiende-eeuws paneelschilderij met daarop de situatie voor 1649. De verhogende schiettoeren moest van de stad verwijderd worden. Op de kwartierstaat van Edzard Jacob Lewe en Allagondda Maria Rengers staat ook een mooi beeld van de borg. Vergeleken met de Borgh uit de 'Atlas van Beckeringh' is naast het ontbreken van de dakraampjes op het tentdak, het meest opvallend dat de luiken van de eerste verdieping andersom opengaan.

de Borgh Euwsum tot Middelstum - de Heer J R Lewe

Bron: Kaart of landtafereel der provincie van Groningen en Ommelanden verdeelt in deszelfs byzondere quartieren, districten en voornaamste iurisdictionen : beneffens de Heerlykheid Westerwolde. - 1781 de Borgh Euwsum tot Middelstum

Hekpalen Ewsumborg, Middelstum

boerderij (Wiersma) 1877, Middelstum

2e serie hekpalen Ewsumborg, Middelstum

Geschutstoren Ewsumborg, Middelstum

windvaan geschutstoren Ewsumborg, Middelstum

Ubel Wierda maakte in juni 1899 een plattegrondtekening van de door zijn vader Hendrik Willems Wierda in 1863 afgebroken borg. Zijn vader was zaag- en oliemolenaar, fabrikant, burgemeester (Winsum) en handelaar en had het in 1856 publiekelijk gekocht voor f 40.275. Het puin van de afbraak werd voornamelijk gebruikt voor het verharden van de huidige weg Oosterburen. Ubel woonde toen hij de plattegrond tekende al in Den Haag op Theresiastraat 86. Ubel Wierda (Winsum, 27-4-1852 - Den Haag, 28-2-1920) was onder andere dichter en schrijver in het Gronings. Zo schreef hij bijvoorbeeld het verhaal Keuken schoon'n. Hij was erelid van het Museum van Oudheden. Ook was hij een uitvinder. Zo ontwikkelde hij bijvoorbeeld de multiplexschaats (waarvoor hij 100 jaar na dato wordt geprezen), het Omniplex-Schaats-systeem, de Redding-klos en schaatsen met lampjes.

Hij tekende de twee verdiepingen van het pand, met daarbij welke ruimtes waar zaten. Wierda spreekt dan ook van een dam in plaats van brug, dat naar de hoofdingang gaat. Verder treffen we op de begaande grond de volgende ruimtes aan: de toren (met de trappen naar de 1e verdieping en zolder) in het midden, links de grote woonkamer, met daarachter de eetzaal. Rechts ernaast de slaapkamer, gevolgd door de blauwe kamer en keuken. Achter de keuken bevindt zich de meidenkamer. Naast de keuken

(achter de schietoren en boven de gracht) nog een speelplaats. Op de eerste verdieping in het midden de ridderzaal, waarnaast aan beide zijden nog vier kamers: links de logeerkamer en daarachter de freuleskamer, rechts de Lewekamer en daarachter een logeerkamer. Voor de kleine trap naar de zolder zat nog de jonkerstorenkamer². De borg zelf was dus omringd door water.

Daaromheen vinden weer een ring grond dat omgracht is. Wanneer we een rondje hierover lopen zien we dat de Ewsums hier zo goed als zelfvoorzienend konden leven.

Een valse oorkonde uit 1353 verteld dat de Ewsums op een 'keizerlijk burcht' Oord of Oert onder Toornwerd zouden hebben gewoond. Deze zou verwoest zijn in de oorlog en zodoende zijn ze, in dit geval Ewe

Ewsum, deze borg ontwikkeld hebben. Officieel komt de naam vastgelegd voor in 1371. Aanleiding hiervoor was de vaststelling van regels voor het waarden van munten. Hierbij was Eno of Evo Ewesma betrokken. Later komen we inderdaad Ewo tegen, in 1390, 1402 en 1406. Of er waarheden in de valse oorkonde staan, is niet met zekerheid te zeggen.

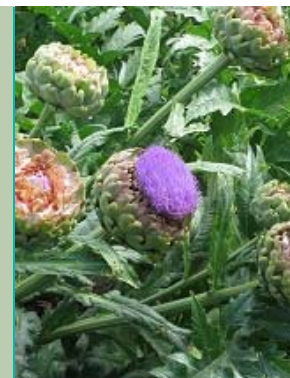
Aweke of Auca komt ook in deze periode voor (1397-1404). Zij staat te boek als *nobilis matrona* in Middelstum en zij breidt het familiebezit flink uit. Ook wordt er gesleuteld aan het pand. In de periode rond 1440 worden er stenen gekocht, wat zou kunnen duiden op een verbouwing van de borg. Twee of drie zonen waren er toen. Ewe huwde met een dochter van Fokko Ukena en verwierf daarmee Dijkhuizen bij Appingedam. Onno, de 'bouwer' van de kerk, waren we al tegengekomen. Hij huwde de

Oostfriese Gela Manninga, een dochter van een zuster van Ulrich Cirksena¹. En mogelijk ene Hidido, die in een oorkonde uit 1446 wordt genoemd. Onno heeft flink aan de uitbreiding van het bezit gewerkt, aangezien

Overzicht van de belangrijkste bouwfase van de borg, aldus RUG vermeldt op het informatiebord van Staatsbosbeheer.

Mooi om te zien is dat het begint als een steenhuis of stins op een stinswier, zoals we intussen vele hebben gezien, bijvoorbeeld Marum¹.

park, Middelstum

park, Middelstum

park, Middelstum

park, Middelstum

park, Middelstum

hij bij zijn dood 1899 ha in volledig bezit heeft, naast nog eens 647½ ha samen met de familie Tamminga. Dit komt neer op 22,2275 km². Dit lag voornamelijk (5,87 km²) bij Middelstum, Kantens en Toornwerd. Maar ook

elders was er bezit, met natuurlijk de bijbehorende rechten, als redgerrechten, overrechten, zijlrechten en collatierechten. Het alleenrecht hadden ze echter niet rond Middelstum. Binnen de straal van een kilometer stonden immers nog twee borgen, maar de belangrijkste, rijkste en aanzienlijkste zal Onno van Ewsum - of eigenlijk Ewesma - wel geweest zijn. Van zijn vier zonen Hidde, Abeke, Relof en Wigbold - we kwamen ze in Niebert al tegen als Hiddo, Abeko, Relef en Wigbolt - zijn we de laatste, Wigbold al veelvuldig tegengekomen als stichter van Nienoord

Op de geschutstoren van de Ewsumborg te Middelstum vinden we op een vierkante polychrome houten pinakel op een bakstenen voet 3 van de 4 familiewapens van de familie Van Ewsum (met een uitkomende rode reiger met opgeheven vlucht), Coenders (met een uitkomende zwarte [oeps, rode] bok) en Lewe (met een uitkomende rode leeuw).

In deze periode was er ook in deze omgeving regelmatig strijd. De keuze voor verschillende kampen, Saksen-Ostfriesland / stad Groningen en daarbij de zijden van Karel van Gelre, Karel V of Bourgondiërs. De uitkomsten lagen niet vast, maar wel bepalend voor het succes van de eigen welvaart, aanzien en opties⁴.

De ruimte om de borg was geschikt om enige tijd onder dreiging met goed fatsoen door te kunnen brengen.

Tegenwoordig is het park (515608) goed en overzichtelijk te bewandelen. Of dat toen ook zo was? De kruidentuinen, bloementuinen, boomgaarden met besstruiken en fruitmuren, dierweiden en historische groentetuinen liggen er uitmuntend verzorgd bij en dat levert vele schitterende beelden, waarvan we er graag een aantal tonen.

park, Middelstum

Maar het is eigenlijk beter om dit te beleven en te ondergaan. Verbaas je over de kleuren en geuren. Laat er eventueel een traan van geluk tussen de bloeiende bloemenpracht, wanneer je op een van bankjes geniet van zoveel schoonheid.

We lopen vervolgens langs de in 1932 gebouwde schuur van architect Veenstra dat naast het achttiende-eeuwse schathuis (515609) is gebouwd, zodat we uitkomen bij de dam, dat ons naar de gevechtstoren of donjon brengt.

Hierin vinden we de gedenksteen waarop te lezen valt dat Onno van Ewsum dit in 1472 gebouwd heeft tegen de wil van Groningen.

Binnenin kijken is zeker de moeite waard, al was het maar om de bouwconstructie te zien.

Wanneer we weer teruglopen naar de wagen, lopen we eerst nog langs het pad dat naar (de kerk) in Middelstum leidt. Om het Boterdiep over te komen is hier ook een hoogholte gemaakt. Deze rijden we voorbij wanneer we naar Toornwerd rijden. We zijn dan ook al de korenmolen *De Hoop* uit 1855 (29903) voorbijgereden.

Het blijkt een molen te zijn met vele (tegenstrijdige en dus kennelijk gevoelige) verhalen. De molen was bijna gesloopt geweest door een gat in de monumentenwet. De eigenaar van de molen in 1953, Everhardus Offeringa (Lasthuistil, 3-9-1909 - Groningen, 26-2-2000), wilde het namelijk gedeeltelijk slopen. Hij maalde namelijk al sinds het begin van zijn bedrijf in 1938, op de zolder in Warffum, elektrisch om zodoende continu te kunnen produceren. Tevens was de bovenbouw met wieken in verval. Dit wilde hij verwijderen. Het lijkt ons ook veiliger om te kunnen werken. De aanschaf van deze molen van Jacob Sikkema was een uitbreiding op zijn groeiende bedrijf in Warffum. Evenals die in Oosterwijtwerd en Klein Wetsinge (dat de naam *Eureka* van hem zou krijgen, maar nu weer *De*

donjon, Middelstum

'1e steen' donjon, Middelstum

binnen in de donjon, Middelstum

kerkepad, Middelstum

Wetsinger heet ¹). De nieuwe aangekochte molens moesten halffabricaten leveren, die te Warffum een eindbewerking kregen. V.d. Veen, hoofdbestuurder van de 'Hollandse Molen' kreeg hier lucht van en waarschuwde de molenaar, dat 'De Hoop' een monumentenstatus had en dus niet gesloopt mocht worden. Offeringa voelde zich belazert, door de vorige eigenaar, want dat was hem niet verteld. V.d Veen gaf Offeringa echter de raad om te wachten tot 1 januari, want dan zou de wet op de monumentenzorg aflopen. Offeringa wachtte tot 18 januari 1954 en begon daarna met het verwijderen van delen van het bovengedeelte. Andere trekken het motief van Offeringa in twijfel, aangezien Offeringa kennelijk wel vaker molens opkocht om de concurrentie uit te schakelen. De methode van werken - het eindproduct maken in Warffum - leverde een constante kwaliteit van het product op. Hij nam ook halffabricaten over van ander molenaars die voor hem pelden. Het lijkt erop dat het dus niets met concurrentie uitschakelen te maken heeft, maar meer met uitbreiding van capaciteit en daarvoor waren in die tijd dus collega molenaars nodig. De vorige molenaar Jan Veldman was al overstapt op elektrisch malen, vanwege de bouwvalligheid. Berend van der Veen Czn wordt opgevoerd als 'verhinderaar' van de sloop, dat dus deels overeenkomt met bovenstaand verhaal. Van deze sloop in januari kregen molenbeschermers lucht en zij daagden gort-molenaar Offeringa voor de rechter. Zijn advocaat N.J. Polak wist echter aan te tonen dat er op het moment van sloop geen wet was die dit kon verhinderen. De beschermingswet werd pas in februari met terugwerkende kracht opnieuw ingevoerd. En zodoende kon de rechtbank het feit niet als strafbaar achten.

In 1958 staat de molen er nog met een roede, waarna het langzaam maar zeker steeds bouwvalliger wordt, ook wanneer het in 1972 in eigendom komt van de gemeente. Het meest origineel blijven de maalstenen, deze zijn altijd bewaard gebleven. Offeringa is in 1955 begonnen met nieuwe uitbreiding in Groningen aan de Ulgersmaweg, waar het nog steeds gevestigd zit als E. Offeringa's Gortproduktenfabrieken B.V.. Het wordt echter inmiddels gerund door kleinzoon Martijn Offeringa. De concurrentie in Nederland is verdwenen, want het is nog de enige gortpellerij dat ons land heeft ⁵.

noten:

1. Delpher: Nieuwsblad van het Noorden, 11-04-1932. - Afloop van verkoop en aanbesteding:
2. AlleGroningers Ubel Wierda geboorte:
Hendrik Willems Wierda:
Digitale Stamboom Den Haag Ubel Wierda overlijden:
Het Groningse Ur : Oudheidkundige Van Giffen in Groninger Museum / Koen Kleijn (in: De Groene Amsterdammer, 10 februari 2006, nr. 6):
Schaatshistorie.nl Ubel Wierda:
'Hier ziet men uit paleizen' : Het Groninger interieur in de zeventiende en achttiende eeuw / Johan de Haan. - Groninger historische reeks, 31. - Assen : Koninklijke van Gorcum, 2005. - ISBN 90-232-4156-8. - p. 100 (proefschrift):
De Ommelander borgen en steenhuizen / W.J. Formsma, R.A. Luitjens-Dijveld Stol, A. Pathuis. - 2e druk, met aanvullingen en verbeteringen. - Groninger historische reeks, deel 2. - Assen/Maastricht : Van Gorcum, 1987. - ISBN 90-232-2314-4. - p. 269:
Wikipedia Ewsum (borg):
3. De Ommelander borgen en steenhuizen / W.J. Formsma, R.A. Luitjens-Dijveld Stol, A. Pathuis. - 2e druk, met aanvullingen en verbeteringen. - Groninger historische reeks, deel 2. - Assen/Maastricht : Van Gorcum, 1987. - ISBN 90-232-2314-4. - p. 259-260:
4. De Ommelander borgen en steenhuizen / W.J. Formsma, R.A. Luitjens-Dijveld Stol, A. Pathuis. - 2e druk, met aanvullingen en verbeteringen. - Groninger historische reeks, deel 2. - Assen/Maastricht : Van Gorcum, 1987. - ISBN 90-232-2314-4. - p. 265-266:
5. Groningen : Stad en Ommeland / Albert Buursma, Marina van der Ploeg (tekst); Willem Friedrich (foto). - Bedum : Profiel, 2008. - ISBN 978-90-5294-426-5. - p. 303;
Delpher: De tijd : dagblad voor Nederland, 29-09-1954. - Van een mulder die de wet kende.... Haveloze molen in geding voor kantonrechter Middelstumer molenaar vrijgesproken:
Trouw, 29-09-1954. - „Monument“ gesloopt in wetteloze periode:
Nederlandse Molendatabase Middelstum, Groningen:
Alle Molens Koren- en pelmolen te Middelstum, 1934;
Achtkantige stelling koren/pelmolen de Hoop, 1958;
Warffum.nl Everhardus Offeringa – van molenaar tot fabrikant / Jan S. Pater;
Graffombe.nl Offeringa, Everhardus:
Dagblad van het Noorden Familie vecht voor Eureka:

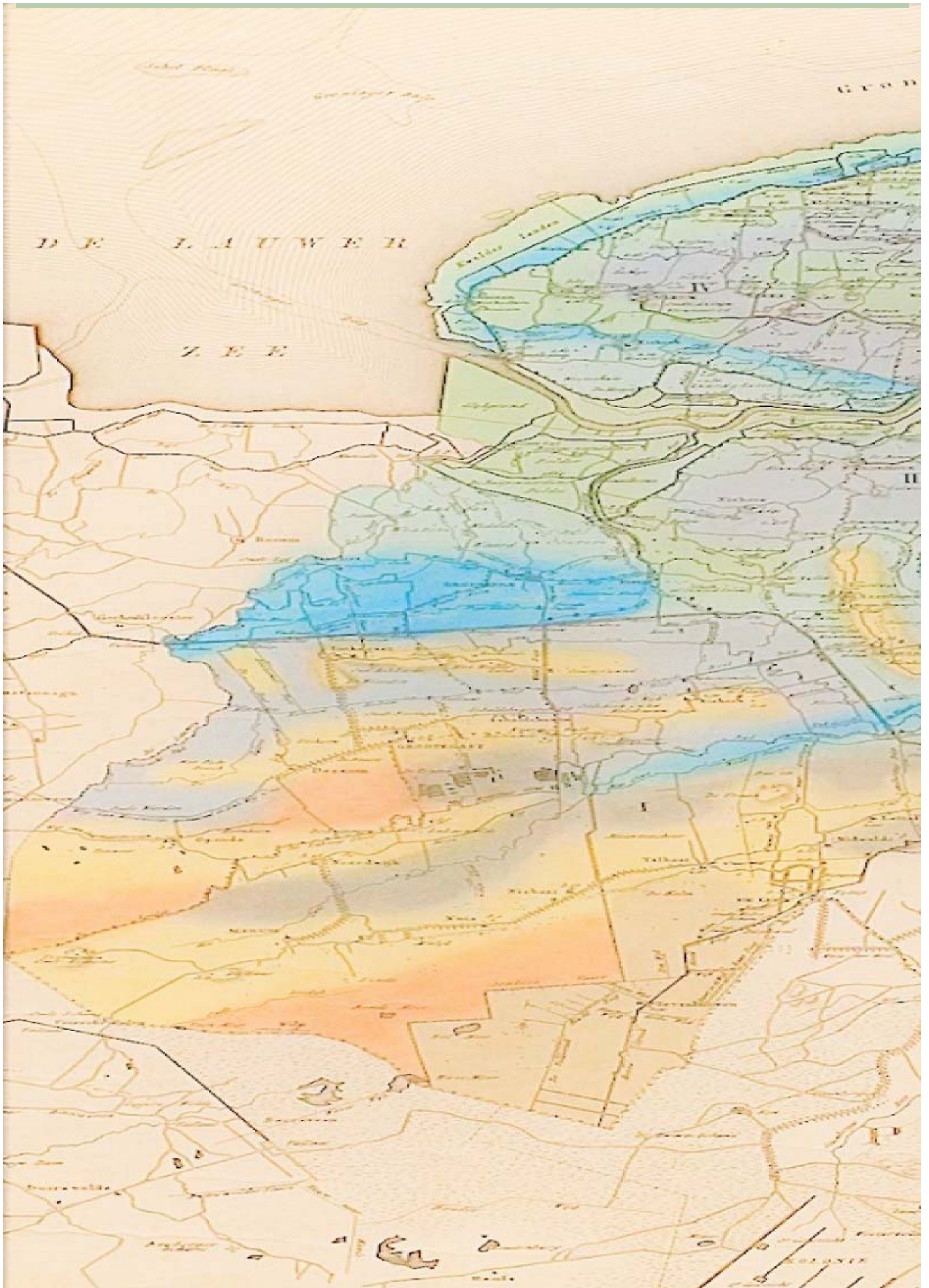
internetraadpleging: 25 - 29-3-2018

Boterdiep, Middelstum

korenmolen 'De Hoop', Middelstum

Middelstum (in: De Ommelanden : Reisverslag van de route / Heleen van Baalen, Weiko Piebes)